

دانشگاه فردوسی مشهد

دانشکده الهیات و معارف اسلامی (شهید مطهری)

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته الهیات و معارف اسلامی

گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه

بررسی تطبیقی احکام اختصاصی حرمین شریفین

استاد راهنما

حضرت حجة الاسلام و المسلمین آقای دکتر محمد حسن حائری

استاد مشاور

حضرت حجة الاسلام و المسلمین آقای دکتر سید محمد تقی قبولی

دانشجو

بتول حقیقی

زمستان ۱۳۹۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسمه تعالی
مشخصات پایان نامه تحصیلی دانشجویان
دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان پایان نامه: بررسی تطبیقی احکام اختصاصی حرمین شریفین

نام نویسنده: بتول حقیقی

نام استاد راهنما: دکتر محمد حسن حائری

نام استاد مشاور: دکتر سید محمد تقی قبولی

رشته تحصیلی: الهیات و معارف اسلامی - فقه و مبانی حقوق اسلامی	گروه: فقه و مبانی حقوق اسلامی	دانشکده : الهیات و معارف اسلامی (شهید مطهری)
تاریخ دفاع: ۱۳۹۲/۱۱/۸	تاریخ تصویب: ۱۳۹۱/۳/۹	
تعداد صفحات: ۲۴۴	مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد ☒ دکتری ☐	

چکیده پایان نامه :

حرم در اصطلاح فقهی به مکه و پیرامون آن تا محل أنصاب، اطلاق می‌گردد و مراد از حرمین، مکه و مدینه است. مکه به علت وجود خانه کعبه که قبله مسلمانان است، و انجام مناسک حج که یکی از مهمترین عبادات در شریعت اسلامی است، از احکام اختصاصی برخوردار است و مدینه نیز به علت وجود مرقد رسول اعظم صلی الله علیه و آله مورد اقبال همه مؤمنان است. در این پژوهش، احکام اختصاصی حرمین از دیدگاه فریقین مورد بررسی تطبیقی قرار گرفته است. نتیجه این کار می‌تواند به علاقمندان به شناخت احکام اختصاصی حرمین کمک کند تا در منابع فقهی مذاهب اسلامی، موضوعات مربوط به حرمین را پی‌گیری نمایند. استخراج احکام اختصاصی حرمین از لابه‌لای متون فقهی مذاهب اسلامی، نمایان‌گر وجود موارد مشترک بین مذاهب از یک سو، و وجود اختلاف حتی بین فقهای یک مذهب از سوی دیگر است. بدون تردید این اختلاف، درنگرش متفاوت مذاهب اسلامی به مبانی و منابع استنباط احکام فقهی، مانند رویکردهای مختلف آنان به اصل و ملاک حجیت اجماع، بررسی سند و دلالت روایات، حجیت آرای صحابه و ... ریشه دارد.

امضای استاد راهنما:	کلید واژه: ۱. حرم ۲. مسجدالحرام ۳. مسجدالنبی ۴. احکام اختصاصی ۵. حج و زیارت
تاریخ:	

۱	مقدمه
۲	۱- طرح مسئله و تبیین موضوع
۲	۲- پیشینه:
۲	۳- پرسش‌ها
۳	۴- فرضیه
۳	۵- ضرورت
۳	۶- روش پژوهش
۳	۷- ساختار
۴	۸- محدودیتها
۵	فصل یکم: کلیات
۶	مبحث اول: معنا شناسی
۶	گفتار یکم: حَرَم
۶	۱- معنی حرم:
۷	۲- حدود حرم
۸	۳- امنیت حرم
۱۰	۴- حرمین:
۱۱	گفتار دوم: مکه
۱۱	۱- موقعیت جغرافیایی مکه
۱۲	۲- پیدایش شهر مکه
۱۳	۳- اهمیت مکه
۱۳	۴- اماکن مهم مکه
۱۴	۵- اسامی مکه
۱۵	أ- اسامی مکه در قرآن
۱۷	ب- اسامی مکه در روایات
۱۷	ج- سایر اسامی مکه
۱۸	گفتار سوم: مسجد الحرام
۱۸	۱- مسجد الحرام در قرآن
۱۹	۲- مسجد الحرام در روایات

۲۰	گفتار چهارم: کعبه
۲۰	۱- کعبه در قرآن
۲۱	۲- کعبه در روایات
۲۲	۳- اسامی بیت الله
۲۳	۴- ارکان کعبه
۲۴	۵- ملتزم
۲۵	۶- حجر اسماعیل
۲۵	۷- مستجار (مستجاب):
۲۶	۸- حجر الاسود
۲۷	۹- مقام ابراهیم
۲۹	۱۰- حَطِیم
۳۰	۱۱- زمزم
۳۱	گفتار پنجم: مدینه منوره
۳۱	۱- موقعیت جغرافیایی و وجه تسمیه مدینه
۳۲	۲- نامهای مدینه
۳۳	۳- حرم مدینه و حدود آن
۳۴	۴- مشاهد مدینه
۳۵	أ- قبرستان بقیع
۳۶	ب- کوه احد
۳۷	ج- مسجد قبا
۳۷	د- مسجد فضیخ
۳۸	گفتار ششم: مسجد النبی ﷺ
۳۸	۱- موقعیت مسجد النبی
۳۸	۲- بنای مسجد النبی
۳۹	۳- جایگاه مسجد النبی
۴۰	۴- خانه فاطمه و خانه های همسران پیامبر
۴۰	۵- روضه
۴۱	۶- مضجع پیامبر اعظم

۴۳	مبحث دوم: تاریخچه.....
۴۳	گفتار یکم: تاریخ حرم، شهر مکه، کعبه و مسجدالحرام.....
۴۳	۱- تاریخچه حرم.....
۴۴	۲- تاریخچه شهر مکه.....
۴۶	۳- تاریخچه حج.....
۴۷	۴- منزلت کعبه.....
۴۸	۵- حج در جاهلیت.....
۵۰	۶- تجدید بنای کعبه.....
۵۱	۷- توسعه مسجد الحرام.....
۵۲	گفتار دوم: تاریخچه مدینه منوره.....
۵۲	مبحث سوم: فضیلت مکه و مدینه.....
۵۳	گفتار یکم: فضیلت مکه.....
۵۴	گفتار دوم: فضیلت مدینه.....
۵۵	گفتار سوم: مکه افضل است یا مدینه؟.....
۵۶	فصل دوم: احکام اختصاصی حرم، مکه، مسجد الحرام و کعبه.....
۵۷	مبحث اول: احکام اختصاصی حرم.....
۵۷	گفتار یکم: کشتن صید و قطع شجر حرم.....
۵۷	۱- حکم کشتن صید حرم.....
۵۷	أ- دیدگاه فقهای امامیه.....
۵۸	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب.....
۶۰	۲- جزای صید حرم.....
۶۰	أ- دیدگاه فقهای امامیه.....
۶۱	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب.....
۶۳	۳- حکم قطع گیاه حرم.....
۶۳	أ- دیدگاه فقهای امامیه.....
۶۴	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب.....
۶۷	۴- جزای قطع درخت حرم.....
۶۷	أ- دیدگاه فقهای امامیه.....

- ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب ۶۷
- گفتار دوم: حکم برداشتن لقطه حرم ۶۸
- أ- دیدگاه فقهای امامیه ۶۸
- ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب ۶۹
- گفتار سوم: حکم اجرای حدود در حرم ۷۱
- أ- دیدگاه فقهای امامیه ۷۱
- ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب ۷۲
- گفتار چهارم: تغلیظ دیه در حرم ۷۵
- أ- دیدگاه فقهای امامیه ۷۵
- ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب ۷۵
- گفتار پنجم: حکم ورود کفار و مشرکین به حرم ۷۶
- أ- دیدگاه فقهای امامیه ۷۶
- ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب ۷۷
- گفتار ششم: حکم ورود با سلاح به حرم ۸۰
- أ- دیدگاه فقهای امامیه ۸۰
- ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب ۸۰
- گفتار هفتم: حکم مطالبه دین در حرم ۸۱
- أ- دیدگاه فقهای امامیه ۸۱
- ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب ۸۲
- گفتار هشتم: حکم انتقال خاک و سنگ حرم به خارج از آن ۸۲
- أ- دیدگاه فقهای امامیه ۸۲
- ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب ۸۲
- مبحث دوم: احکام اختصاصی مکه ۸۳
- گفتار یکم: حکم ورود به مکه بدون احرام ۸۳
- أ- دیدگاه فقهای امامیه ۸۳
- ب- نظر فقهای سایر مذاهب ۸۹
- گفتار دوم: تخییر مسافر در قصر یا اتمام نماز در مکه ۹۵
- گفتار سوم: حکم اقامت در مکه ۹۹

۹۹	أ- حکم اقامت در مکه از دیدگاه فقهای امامیه:
۱۰۲	ب- نظر فقهای سایر مذاهب
۱۰۳	گفتار چهارم: کراهت منع حج گزاران از خانه های مکه
۱۰۳	أ- دیدگاه فقهای امامیه
۱۰۴	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب
۱۰۵	گفتار پنجم: حکم فروش و اجاره زمین و خانه های مکه
۱۰۵	أ- دیدگاه فقهای امامیه
۱۰۸	ب- دیدگاه سایر مذاهب
۱۱۱	گفتار ششم: اجبار به رفتن به حج و اقامت در مکه
۱۱۲	گفتار هفتم: حکم نماز خواندن در مکه در اوقات منهی عنه
۱۱۲	أ- دیدگاه فقهای امامیه
۱۱۲	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب
۱۱۳	گفتار هشتم: نوع حج اهالی مکه
۱۱۴	أ- دیدگاه فقهای امامیه
۱۱۴	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب
۱۱۵	مبحث سوم: احکام اختصاصی مسجد الحرام
۱۱۵	گفتار یکم: فضیلت نماز در مسجد الحرام
۱۱۵	أ- دیدگاه فقهای امامیه
۱۱۷	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب
۱۱۸	گفتار دوم: فضیلت طواف در مسجد الحرام
۱۱۸	أ- نظر فقهای امامیه
۱۱۸	۱- تحیت مسجد الحرام
۱۱۹	۲- زمان طواف
۱۱۹	۳- مکان طواف
۱۲۰	۴- فضیلت طواف برای غیر ساکنین مکه
۱۲۱	۵- تعداد طواف مستحبی
۱۲۱	ب- نظر فقهای سایر مذاهب
۱۲۱	۱- تحیت مسجد الحرام

۱۲۳	۲- طواف در محدوده مسجد الحرام
۱۲۴	۳- استحباب زیاد طواف کردن در مسجد الحرام
۱۲۵	گفتار سوم: حکم خواندن نماز طواف در محدوده مسجد الحرام
۱۲۵	أ- دیدگاه فقهای امامیه
۱۲۷	ب- نظر فقهای سایر مذاهب
۱۲۷	۱- حکم نماز طواف
۱۲۷	۲- مکان نماز طواف
۱۲۹	گفتار چهارم: حکم ورود مُحدِث به مسجد الحرام
۱۲۹	أ- دیدگاه فقهای امامیه
۱۳۲	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب
۱۳۲	گفتار پنجم: حکم اقامه نماز عید و نماز استسقاء و نماز میت در مسجد الحرام
۱۳۲	۱- نماز عید
۱۳۲	أ- دیدگاه فقهای امامیه
۱۳۳	ب- دیدگاه سایر فقها
۱۳۴	۲- نماز استسقاء
۱۳۴	أ- دیدگاه فقهای امامیه
۱۳۵	ب- نظر فقهای سایر مذاهب
۱۳۵	۳- نماز میت
۱۳۵	أ- دیدگاه فقهای امامیه
۱۳۷	ب- نظر فقهای سایر مذاهب
۱۳۷	گفتار ششم: حکم خوابیدن در مسجد الحرام
۱۳۹	گفتار هفتم: حکم اعتکاف و نذر عبادت در مسجد الحرام
۱۳۹	أ- حکم اعتکاف و نذر عبادت در مسجد الحرام از نظر فقهای امامیه
۱۴۲	ب- تعیین نذر اعتکاف و عبادت در مسجد الحرام از نظر فقهای سایر مذاهب
۱۴۵	گفتار هشتم: حکم محاذات زن و مرد در نماز در مسجد الحرام
۱۴۵	أ- نظر فقهای امامیه
۱۴۶	ب- نظر فقهای سایر مذاهب
۱۴۶	گفتار نهم: جواز مرور از مقابل نمازگزار در مسجد الحرام

۱۴۶	أ- نظر فقهای امامیه.
۱۴۶	ب- نظر فقهای سایر مذاهب.
۱۴۸	گفتار دهم: حکم ورود مشرکین و کفار به مسجد الحرام.
۱۴۸	أ- نظر فقهای امامیه.
۱۴۸	ب- نظر فقهای سایر مذاهب.
۱۴۹	گفتار یازدهم: مستحبات ورود به مسجد الحرام.
۱۴۹	أ- دیدگاه فقهای امامیه.
۱۵۱	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب.
۱۵۱	گفتار دوازدهم: حکم بخشهای جدید مسجد الحرام.
۱۵۴	مبحث چهارم: احکام اختصاصی خانه کعبه.
۱۵۴	گفتار یکم: قبله بودن کعبه.
۱۵۴	أ- نظر فقهای امامیه در مورد قبله.
۱۵۵	۱- لزوم شناخت قبله.
۱۵۵	۲- اقوال در مورد قبله.
۱۵۸	۳- رو به قبله بودن در نماز.
۱۶۰	ب- قبله از نظر فقهای سایر مذاهب.
۱۶۰	۱- لزوم شناخت قبله.
۱۶۱	۲- قبله: عین یا جهت کعبه.
۱۶۱	۳- رو به قبله بودن در نماز.
۱۶۳	گفتار دوم: حکم نماز استدارهای پیرامون کعبه.
۱۶۳	أ- استداره در نماز جماعت پیرامون کعبه از نظر فقهای امامیه.
۱۶۴	ب- نماز استداره ای از نظر فقهای سایر مذاهب.
۱۶۵	گفتار سوم: حکم نماز در داخل و روی پشت بام کعبه.
۱۶۵	۱- حکم ورود به کعبه.
۱۶۵	أ- نظر فقهای امامیه.
۱۶۵	ب- نظر فقهای سایر مذاهب.
۱۶۶	۲- حکم نماز در داخل کعبه.
۱۶۶	أ- نظر فقهای امامیه.

۱۶۸	ب- نظر فقهای سایر مذاهب.....
۱۷۰	۳- حکم نماز روی پشت بام کعبه.....
۱۷۰	أ- نظر فقهای امامیه.....
۱۷۱	ب- نظر فقهای سایر مذاهب.....
۱۷۳	گفتار چهارم: حکم پرده کعبه.....
۱۷۳	أ- نظر فقهای امامیه.....
۱۷۳	ب- نظر فقهای سایر مذاهب.....
۱۷۵	گفتار پنجم: حکم ساختن بنایی مرتفع تر از کعبه.....
۱۷۵	أ- دیدگاه فقهای امامیه.....
۱۷۷	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب.....
۱۷۷	گفتار ششم: حکم نجس کردن کعبه.....
۱۷۷	أ- نظر فقهای امامیه.....
۱۷۸	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب.....
۱۷۹	گفتار هفتم: حکم انتقال خاک و سنگ کعبه به خارج از آن.....
۱۷۹	أ- دیدگاه فقهای امامیه.....
۱۸۰	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب.....
۱۸۰	گفتار هشتم: وجوب کفایی احیای کعبه از طریق انجام حج و عمره.....
۱۸۰	گفتار نهم: آداب کعبه.....
۱۸۰	أ- آداب کعبه از دیدگاه فقهای امامیه.....
۱۸۱	ب- آداب کعبه از دیدگاه فقهای سایر مذاهب.....
۱۸۳	فصل سوم: احکام اختصاصی مدینه منوره.....
۱۸۴	مبحث اول: احکام اختصاصی حرم مدینه.....
۱۸۴	گفتار یکم: حکم قطع شجر و صید حرم مدینه.....
۱۸۴	أ- دیدگاه فقهای امامیه.....
۱۸۴	۱- اقوال فقهای امامیه پیرامون حکم قطع شجر و صید.....
۱۹۰	۲- کفاره قتل صید و قطع شجر مدینه.....
۱۹۱	۳- تفاوت حکم قطع شجر و صید دو حرم مکه و مدینه.....
۱۹۱	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب.....

۱۹۲	۱- حکم صید و شجر حرم مدینه
۱۹۶	۲- جزای صید و شجر حرم مدینه
۱۹۹	گفتار دوم: تخییر مسافر در قصر و اتمام نماز در مدینه
۱۹۹	گفتار سوم: حکم اقامت در مدینه
۱۹۹	أ- استحباب اقامت در مدینه از دیدگاه فقهای امامیه
۲۰۱	ب- اقامت در مدینه از دیدگاه فقهای سایر مذاهب
۲۰۲	گفتار چهارم: استحباب ورود به مسجد مُعَرَّس و مسجد غدیر
۲۰۴	گفتار پنجم: استحباب سه روز روزه گرفتن در مدینه
۲۰۵	گفتار ششم: استحباب زیارت مشاهد و مساجد مدینه
۲۰۵	۱- استحباب زیارت بقیع
۲۰۵	أ- زیارت ائمه بقیع از دیدگاه فقهای امامیه
۲۰۶	ب- زیارت بقیع از دیدگاه فقهای سایر مذاهب
۲۰۷	۲- استحباب زیارت سایر مشاهد مدینه
۲۰۷	أ- دیدگاه فقهای امامیه
۲۰۸	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب
۲۱۱	مبحث دوم: احکام اختصاصی مسجد النبی
۲۱۱	گفتار یکم: حرمت ورود جنب و حائض به مسجد النبی
۲۱۲	گفتار دوم: استحباب زیاد نماز خواندن در مسجد النبی
۲۱۲	أ- دیدگاه فقهای امامیه
۲۱۳	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب
۲۱۴	گفتار سوم: استحباب زیارت ام الائمه صدیقه طاهره
۲۱۵	گفتار چهارم: آداب مسجد النبی
۲۱۵	أ- دیدگاه فقهای امامیه
۲۱۷	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب
۲۱۹	مبحث سوم: زیارت مضجع شریف پیامبر
۲۱۹	گفتار یکم: حکم فقهی زیارت پیامبر
۲۱۹	أ- زیارت رسول خدا از دیدگاه فقهای امامیه
۲۱۹	۱- استحباب زیارت

۲۲۰	۲- وجوب اجبار بر زیارت پیامبر.....
۲۲۲	ب- حکم زیارت رسول خدا از دیدگاه فقهای سایر مذاهب.....
۲۲۶	گفتار دوم: آداب زیارت رسول خدا.....
۲۲۶	أ- دیدگاه فقهای امامیه.....
۲۲۷	ب- دیدگاه فقهای سایر مذاهب.....
۲۲۹	جمع بندی.....
۲۳۱	فهرست منابع.....

مقدمه

* طرح مسئله و تبیین موضوع

* پیشینه

* پرسش‌ها

* فرضیه

* ضرورت

* روش پژوهش

* ساختار

* محدودیت‌ها

۱- طرح مسئله و تبیین موضوع

شهر مکه یعنی مولد خاتم الانبیاء محمد مصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و محل بعثت ایشان و اولین منزلگاه وحی الهی بر پیامبر اعظم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ به دلیل وجود مسجد الحرام و خانه کعبه که قبله گاه تمامی مسلمین است؛ از قداست خاصی در میان آنان برخوردار است. کعبه، مسجد الحرام، مکه و حرم به سبب عظمت بی نظیر، در فقه همه مذاهب اسلامی، احکام ویژه‌ای دارد که هیچ یک از بقاع و بلاد روی زمین آن احکام را ندارند و البته تنها در مواردی مدینه النبی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در آن احکام، با مکه شریک است. در این پژوهش، احکام فقهی ویژه مکه و مدینه در مذاهب اسلامی به صورت تطبیقی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲- پیشینه:

از آن جا که احکام فقهی خاص حرمین، مورد ابتلای همه مسلمانانی است که به منظور انجام مناسک حج و زیارت مرقد مطهر رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، به مکه و مدینه مشرف می‌شوند، فقهای فریقین به بیان و بررسی این احکام پرداخته‌اند.

احکام اختصاصی حرمین شریفین، به طور متفرقه، در منابع فقهی فریقین در ابواب: طهارت، صلاة، صوم، حج، جهاد، نذر، لقطه و ... مورد بحث قرار گرفته و در سال‌های اخیر نیز کتاب‌های ارزشمندی در رابطه با معرفی مکه و مدینه و سایر اماکن حرمین شریفین به همت حوزه نمایندگی ولی فقیه در حج و زیارت به چاپ رسیده است اما با بررسی که در حد وسع خویش نمودم؛ به کتاب، مقاله یا پایان نامه تحصیلات تکمیلی که به طور خاص به بررسی تطبیقی این احکام پرداخته باشد، برخورددم. البته مقاله‌ای توسط آقای یعقوب جعفری در مورد احکام ویژه مسجد الحرام نوشته شده که تنها از دیدگاه فقه امامیه به موضوع پرداخته و کامل نیست.

۳- پرسش‌ها:

سؤال اصلی تحقیق، وجود احکام فقهی خاص حرمین شریفین است که در ضمن آن سؤالات فرعی زیر مورد واکاوی قرار می‌گیرد:

- ۱- آیا دیدگاه مذاهب اهل سنت با شیعه امامیه در مورد احکام حرمین شریفین متفاوت است؟
- ۲- علت یا علل اختلاف مذاهب در احکام فقهی حرمین مکه و مدینه چیست؟

۳- آیا حرم و شهر مدینه، مسجد النبی ﷺ و مضجع شریف پیامبر اکرم ﷺ نیز دارای احکام خاصی است؟

۴- فرضیه:

فرضیه‌هایی که این پژوهش به دنبال اثبات آن‌ها می‌باشد، به قرار زیر است:

- ۱- دیدگاه مذاهب اهل سنت با شیعه امامیه در مورد احکام فقهی حرمین شریفین متفاوت است.
- ۲- علت اصلی اختلاف دیدگاهها، اختلاف در مبانی فقهی و اصولی مذاهب است.
- ۳- حرم مدینه، مسجد النبی ﷺ، روضه منوره و مضجع شریف پیامبر ﷺ نیز همچون حرم مکه و مسجد الحرام و خانه کعبه، دارای احکام خاصی است.

۵- ضرورت:

جایگاه رفیع حرمین شریفین به ویژه مسجد الحرام و کعبه شریف و فقدان یک اثر جامع که احکام فقهی حرمین از دیدگاه فریقین را مورد توجه و بررسی استدلالی قرار داده باشد، ضرورت پرداختن به آن را روشن می‌سازد.

از آن‌جا که آشنایی پژوهش‌گران و علاقه‌مندان به دیدگاه علمای امامیه و اهل سنت نسبت به احکام فقهی حرمین شریفین می‌تواند به ایجاد تفاهم بیشتر بین مذاهب اسلامی در حوزه حج و احکام و موارد مرتبط با آن، منجر شود، و چنان‌که گفته شد منبع جامعی که این احکام را به طور اختصاصی در یک‌جا گرد آورده باشد، موجود نیست؛ انجام این پژوهش، ضروری می‌نماید.

۶- روش پژوهش:

روش انجام تحقیق، توصیفی و تحلیلی و ابزار گردآوری اطلاعات، کتابخانه و اسنادی است. در ضمن پژوهش، احکام فقهی حرمین از دیدگاه مذاهب مورد بررسی قرار می‌گیرد و به دلایل هر مذهب بر حکمی که به آن پای‌بند است، پرداخته می‌شود.

۷- ساختار:

این پژوهش در سه فصل به شرح زیر تنظیم شده است:

در **فصل اول** که به بیان کلیات موضوع اختصاص دارد و در سه مبحث ارائه گردیده؛ به تعریف لغوی و اصطلاحی واژه‌ها، آشنایی با اماکن مورد بحث، تاریخچه شکل‌گیری حریمین و بیان فضیلت مکه و مدینه از دیدگاه فریقین پرداخته شده است.

فصل دوم به بررسی احکام اختصاصی حرم مکه و متعلقات آن اختصاص یافته و در چهار مبحث ارائه گردیده است. در این مباحث به ترتیب به بیان احکام فقهی اختصاصی حرم مکه، شهر مکه، مسجد الحرام و کعبه پرداخته شده است. هر مبحث شامل چندین گفتار است که در هرگفتار ابتدا احکام اختصاصی آن موضوع از دیدگاه فقه امامیه مورد بررسی قرار گرفته و سپس به بررسی آن احکام از دیدگاه فقهای سایر مذاهب پرداخته شده است.

در **فصل سوم** احکام اختصاصی مدینه مورد بحث قرار گرفته است. این فصل شامل سه مبحث است که طی این مباحث احکام فقهی ویژه حرم مدینه، مسجد النبی ﷺ و مضجع مطهر پیامبر اعظم ﷺ مورد بررسی قرار گرفته است. در هر یک از این مباحث طی چند گفتار، دیدگاه فقهای امامیه و سایر مذاهب پیرامون موضوع بیان گردیده است. در بخش پایانی، جمع بندی مباحث مطرح شده ارائه گردیده است.

۸- محدودیت‌ها:

أ- گستردگی موضوع احکام حریمین و پراکندگی آنها در ابواب مختلف فقه، کار را برای پژوهش‌گر دشوار نموده و احتمال فراوان دارد که برخی احکام ویژه حریمین، که موضوع این پایان‌نامه است؛ در عمل مورد غفلت قرار گرفته باشد.

ب- احکام مربوط به حریمین شریفین پیوند نزدیکی با مناسک حج دارد. با توجه به گستره وسیع موضوع حج و زیارت در فقه اسلامی، برای جلوگیری از طولانی شدن مطلب مجبور شدم بسیاری از مباحث را که شاید بیان آنها ضروری به نظر می‌رسید، مطرح نکنم. به عنوان مثال: در بحث از احکام حرم نمی‌توان به موضوع حج و احکام آن و از جمله: احکام إحرام، ورود نکرد و یا در بحث پیرامون احکام کعبه نمی‌توان از طواف حج و عمره و مباحث مربوط به انواع طواف از دیدگاه مذاهب یا سعی بین صفا و مروه سخن نگفت، اما به دلیل گستردگی موضوع مجبور بودم به این مباحث و مباحث فراوان دیگری که وجود دارد، ورود نکنم. از طرف دیگر به دلیل این‌که عمده دلایل احکام، روایاتی است که در هر موضوع وجود دارد، باز هم برای اجتناب از تطویل، ناگزیر متن احادیث آورده نشده و به ترجمه آنها اکتفا گردیده است.

فصل یکم: کلیات

* معنا شناسی

* تاریخچه حرمین

* فضیلت مکه و مدینه

مبحث اول: معنا شناسی

در این مبحث طی شش گفتار به ارائه توضیحاتی پیرامون حرم، مکه، مسجد الحرام، کعبه، مدینه و مسجد النبی ﷺ و متعلقات آنها می‌پردازیم.

گفتار یکم: حَرَم

۱- معنی حرم:

واژه حرم که ریشه‌اش «ح، ر، م» است در اصل به معنای «ممنوع» می‌باشد. گفته شده حَرَم همان حرام است و معنای «حَرَم، حِرْم و حرام» یکی است.^۱ حرم چیز [مکان] پاک و مقدسی است که آلوده کردن، خوار شمردن و توهین به آن جایز نیست.^۲ به اهل و عیال مرد، محل اقامت آنان و آنچه را که وی از آن حمایت می‌کند حرم او می‌گویند.^۳ در متون اسلامی واژه حرم غالباً به «گرداگرد امکنه مقدسه مخصوصاً کعبه»^۴ اطلاق می‌شود که ورود و حضور در آن آداب خاصی را می‌طلبد. مکان خارج از حَرَم، حِلّ نامیده می‌شود.^۵ فرد منسوب به حَرَم را حِرْمی و کسی را که برای ورود به حَرَم إحرام بسته‌است، مُحَرَّم می‌گویند.^۶

منظور از الحَرَم، حرم مکه و پیرامون آن تا نزدیکی میقاتهایی است که از آنجا مُحَرَّم می‌شوند. حِلّ و حَرَم با ستون‌ها و علائمی از هم جدا شده‌اند.^۷ مکه را به دلیل این که بی‌احترامی به آن حرام است و یا به دلیل این که خداوند در مکه بسیاری از آنچه را که در غیر آن ممنوع نیست، حرام گردانیده است و یا به دلیل این که این شهر و اهل آن در حمایت پروردگار می‌باشند؛ حرم

^۱ ابن منظور، *لسان العرب*، ج ۱۲، ص ۱۲۹؛ مرتضی زبیدی، *تاج العروس*، ج ۸، ص ۲۴۰

^۲ جوهری، *الصاحح*، ج ۵، ص ۱۸۹۵؛ ابن اثیر، *النهاية*، ج ۱، ص ۳۵۹؛ فیروزآبادی، *القاموس*، ج ۴، ص ۹۵

^۳ ابن منظور، *لسان العرب*، ج ۱۲، ص ۱۲۵؛ فیروزآبادی، *القاموس*، ج ۴، ص ۹۵

^۴ معین، *فرهنگ فارسی*، ج ۱، ص ۱۳۵۰

^۵ فراهیدی، *العین*، ج ۳، ص ۲۷

^۶ جوهری، *الصاحح*، ج ۵، ص ۱۸۹۶

^۷ فراهیدی، *العین*، ج ۳، ص ۲۲۱